

Ξερολιθίες: Το παρελθόν φύλακας του μέλλοντος

Η τέχνη των ξερολιθιών, αποτελεί ένα πολύ σημαντικό μέρος της λαϊκής αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, ένα στοιχείο της ταυτότητας των λαών ^[6]. Στα πλαίσια του προγράμματος «Νέοι Δημοσιογράφοι για το Περιβάλλον» πραγματοποιήθηκε έρευνα με ερωτηματολόγια, σε μαθητές, γονείς και εκπαιδευτικούς μεταξύ 15-75 ετών στην περιοχή της Γεροσκήπου της Πάφου. Στους ερωτηθέντες τέθηκαν τα ερωτήματα «τι είναι οι ξερολιθίες και πόσο σημαντικές είναι για το περιβάλλον». Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι το 76% δεν γνώριζαν τι είναι οι ξερολιθίες, το 20% είχαν λίγες γνώσεις για το θέμα, ενώ ένα αμελητέο ποσοστό, 4% ήταν άριστα ενημερωμένοι (εικόνα 1). Τα αποτελέσματα της έρευνας αυτής, λειτούργησαν ως κίνητρο για την συγγραφή του ακόλουθου άρθρου, για την ενημέρωση και ευαισθητοποίηση της τοπικής κοινωνίας για το θέμα των ξερολιθιών.

Η ξερολιθιά, είναι είδος παραδοσιακής τοιχοποιίας από ακατέργαστους λίθους χωρίς την χρήση κονιάματος ή άλλων συνδετικών υλικών. Οι κατασκευές αυτές έχουν την ιδιότητα να αντέχουν στον χρόνο, καθώς οι λίθοι τοποθετούνται με τέτοιο τρόπο ώστε να στηρίζουν ο ένας τον άλλο προσδίδοντας σταθερότητα ^[2]. Συνήθως, χρησιμοποιούνται για τη δημιουργία φρακτών, προστατευτικών τοίχων στις αγροτικές περιοχές ή για τη κατασκευή μονοπατιών και είναι χαρακτηριστικές σε ορεινές περιοχές της Μεσογείου με δύσκολες κλιματικές συνθήκες. Η τέχνη των ξερολιθικών κατασκευών είναι αναγνωρισμένη από την UNESCO ως άυλη κληρονομιά, δείχνοντας πόσο σημαντικές είναι οι ξερολιθίες τόσο για τους ανθρώπους όσο και για τα τοπικά οικοσυστήματα ^[3].

Οι ξερολιθίες συνεισφέρουν σημαντικά στην ενίσχυση της βιοποικιλότητας, καθώς φιλοξενούν και προστατεύουν πολλά είδη φυτών και ζώων. Οι αραιές διαστάσεις μεταξύ των λίθων λειτουργούν ως καταφύγιο σε μικρά ζώα όπως έντομα, σαύρες, ερπετά κ.α. προσφέροντας τους ένα ασφαλές περιβάλλον για διαβίωση. Επιπλέον, οι ξερολιθίες παρέχουν ιδανικές συνθήκες για ανάπτυξη φυτών που αντέχουν σε ακραίες θερμοκρασίες και ξηρασία επιτρέποντας έτσι την διατήρηση πολλών σπάνιων ειδών (εικόνα 2). Τα φυτά αυτά, προσφέρουν τροφή και καταφύγιο σε διάφορους οργανισμούς δημιουργώντας έτσι ένα πλήρες οικοσύστημα. Τέλος, οι ξερολιθίες αποτελούν σημεία ξεκούρασης και χώρους φωλιάσματος για πολλά είδη πτηνών κατά την διάρκεια των μεταναστεύσεων τους ^[5].

Παράλληλα, η στερεωτική δράση των ξερολιθιών διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στις φυτικές καλλιέργειες (εικόνα 3). Η αξιοποίηση της επιφανειακής ροής του νερού, καθώς και η προστασία από την ορμητικότητα της, γίνεται εφικτή με τη δημιουργία αναβαθμίδων, που υποστηρίζονται από τις ξερολιθίες που βρίσκονται στις πλαγιές των βουνών μεταξύ δάσους και πεδιάδας. Αξίζει να τονιστεί ότι η συγκράτηση των όμβριων υδάτων, συντελεί στην διείσδυση των επιφανειακών νερών στο έδαφος, με αποτέλεσμα να εμπλουτίζεται ο υπόγειος υδροφόρος ορίζοντας. Η εισχώρηση του νερού μέσα στο χώμα κάνει το έδαφος πιο γόνιμο και έτσι γίνεται εφικτή η άνυδρη καλλιέργεια. Έτσι, οι ξερολιθίες συμβάλλουν στην αειφορία και στην ομαλή λειτουργία του οικοσυστήματος ^[1].

Οι ξερολιθίες, διαδραματίζουν επίσης σημαντικό ρόλο στην πρόληψη των πυρκαγιών, ιδιαίτερα σε περιοχές με ξηρή βλάστηση. Η κατασκευή ξερολιθιών στο τοπίο μπορεί να βελτιώσει την ανθεκτικότητα των οικοσυστημάτων καθιστώντας ικανά να αντέξουν τις επιπτώσεις των

πυρκαγιών αφού λειτουργούν ως φυσικά εμπόδια και περιορίζουν τη διάδοση της φωτιάς καθώς η πυρκαγιά δεν μπορεί εύκολα να τις διαπεράσει. Επιπλέον, οι ξερολιθιές συμβάλουν στη διατήρηση της υγρασίας του εδάφους και στην αποτροπή της διάβρωσης, γεγονός που μειώνει την πιθανότητα δημιουργίας εύφλεκτων συνθήκων ^{[1][4]}.

Είναι όμως φανερό, ότι η ύπαρξη και η συντήρηση των ξερολιθιών απειλείται. Σε συνέντευξη που πήραμε από τον κ. Παναγιώτη Παναγιώτου που είναι γνώστης της τέχνης της ξερολιθιάς και εκπαιδευτής σε οργανωμένα εκπαιδευτικά προγράμματα, ο κ. Παναγιώτου μας εξήγησε ότι «οι ξερολιθιές έχουν κατασκευαστεί από πολλούς αγρότες που κατοικούσαν στην ύπαιθρο και η ζωή τους ήταν καθημερινά μέσα στους αγρούς. Τώρα με την αστυφιλία, η ύπαιθρος και οι αγροτικές ασχολίες έχουν γενικά εγκαταλειφθεί, οι λίγοι αγρότες που απέμειναν, πολλές φορές δεν έχουν τη γνώση και την ευαισθησία για τα οφέλη της ξερολιθιάς, έτσι καταφεύγουν σε χρήση μεγάλων μηχανημάτων που καταστρέφουν τις υφιστάμενες ξερολιθιές, χωρίς να τις ανακατασκευάζουν. Επίσης, οι ξερολιθιές καταστρέφονται για σκοπούς ανάπτυξης αφού σε περιοχές που υπάρχουν ξερολιθιές, η γεωργική γη έχει μετατραπεί σε οικιστική. Συνεπώς, η ενημέρωση και η ευαισθητοποίηση των κατοίκων θα συντελούσε στην ανάπτυξη με σεβασμό στην ύπαρξη της ξερολιθιάς».

Υπάρχουν τρόποι με τους οποίους μπορούμε να βοηθήσουμε στην αντιμετώπιση των πολλών απειλών που δέχονται οι αρχαίες αυτές κατασκευές. Αρχικά, για να προστατευθούν οι ξερολιθιές απαιτούνται συντονισμένες δράσεις, όπως η ενίσχυση των προγραμμάτων αποκατάστασης και συντήρησης των ξερολιθιών, η επαναφορά παραδοσιακών μεθόδων και η εκπαίδευση των τοπικών κοινοτήτων για την αξία τους. Επίσης, η ένταξη τους σε προγράμματα προστασίας και η θεσμοθέτηση νόμων που θα ενισχύσουν την προστασία τους είναι απαραίτητο για την συντήρησή τους. Τέλος, η ενίσχυση της έρευνας για τη συμβολή τους στη διατήρηση της βιοποικιλότητας των οικοσυστημάτων και η ευαισθητοποίηση του κοινού, σχετικά με τη σημασία τους είναι σημαντική για την προστασία των ξερολιθιών ^[1].

Συνοψίζοντας, οι ξερολιθιές δεν αποτελούν μόνο ένα κομμάτι της πολιτιστικής μας κληρονομιάς αλλά και έναν κρίσιμο παράγοντα για τη διατήρηση της οικολογικής ισορροπίας και της βιοποικιλότητας. Η αξία τους ξεπερνά την απλή κατασκευαστική τους χρήση, καθώς συντελούν στην προστασία του εδάφους και στην ενίσχυση της βιοποικιλότητας των οικοσυστημάτων. Παρόλο που η τέχνη της ξερολιθιάς είναι αναγνωρισμένη από την UNESCO, χρειάζεται να πραγματοποιηθούν δράσεις από κρατικούς φορείς, σωματεία και από οργανωμένες ομάδες εθελοντών. Η αναγνώριση και η διατήρηση των ξερολιθιών μπορεί να αποτελέσει ένα σημαντικό βήμα για τη βιώσιμη διαχείριση του περιβάλλοντος και τη διαφύλαξη της φυσικής κληρονομιάς για τις επόμενες γενιές. Οι ξερολιθιές του παρελθόντος αποτελούν φύλακες των οικοσυστημάτων του μέλλοντος για αυτό επιβάλλεται να τις προστατέψουμε.

Βιβλιογραφία

1. Φλωρίδου, Σ. (2024) Ρίζες στον χώρο.

2. Ξερολιθιά

<https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9E%CE%B5%CF%81%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CE%B8%CE%B9%CE%AC>

3. Η τέχνη της ξερολιθιάς

http://www.unesco.org.cy/Programmes-I_tech_ni_tis_kserolithias.GR-PROGRAMMES-04-02-03-09_GR

4. Δασική Αναψυχή - Περιβαλλοντική Εκπαίδευση

https://www.moa.gov.cy/moa/fd/fd.nsf/fd94_gr/fd94_gr?OpenDocument

5. Αναβαθμίδες και βιοποικιλότητα

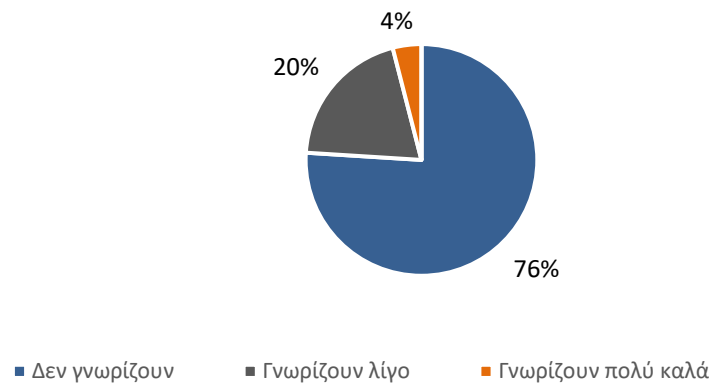
https://lifeterracescape.aegean.gr/en/img/c8fd8c011ac8b6705196abd3a5c76d98Booklet_TerracesAndBiodiversity.pdf

6. Η κατασκευή της ξερολιθιάς

<https://kserolithies.gr/i-kataskevi-tis-xerolithias/>

Παράρτημα:

Αποτελέσματα έρευνας

Εικόνα 1: Αποτελέσματα έρευνας με τα ποσοστά ατόμων που γνωρίζουν τι είναι οι ξερολιθιές και αν είναι σημαντικές για το περιβάλλον.

Εικόνα 2: Ξερολιθικό τείχος που καθορίζει την πορεία του μονοπατιού και ταυτόχρονα συγκρατεί τις γειτονικές αγροτικές περιοχές στην Καμηλόστρατα - Σαλαμιού – Πάφος (φωτογραφία Μελίνα Παπαγεωργίου).

Εικόνα 3: Ξερολιθιά στην άκρη της αναβαθμίδας του αμπελιού που συγκρατεί τις ρίζες της ελιάς (φωτογραφία Glyn Edwards).

Μαθητική ομάδα:

Άννα Θεοδοσίου Β32

Κατερίνα Λένου Β32

Μελίνα Παπαγεωργίου Β32

Υπεύθυνη καθηγήτρια:

Μέλπω Τρύφωνος